

ELEUSİS'DE DEMETER KÜLTÜ VE KADIN RİTÜELLERİ

THE CULTS OF DEMETER AND THE RITUALS HELD BY WOMEN AT ELEUSIS

Ayşen SİNA*

Özet

Yunanistan'ın Attika bölgesindeki Eleusis kenti, tüm Yunan dünyasında saygı gören ve "Tanrıçalar" olarak adlandırılan Demeter ve kızı Persephone onuruna düzenlenen ritüeller ve gizemleriyle ünlüdür. Biçim ve içerik özellikleri bakımından geleneğin Homeros'a atfettiği, ancak gerçekte değişik ozanlarca yazılmış olan otuz üç hymnosun en uzun üç tanesinden biri olan **Demeter'e Hymnos**, Eleusis'deki Demeter tapınınının en önemli kaynak eseri olma özelliğine sahiptir. Eskiçağ Yunan kadınlarının dinsel dünyaları ve tarımsal takvimin bütün aşamalarına ilişkin eğretilmelerle doludur. Bu bağlamda Demeter'in adına kutlanan toplam sekiz bayramın hepsi söz konusu hymnosa konu olan mitos ile ilişkilidir. Eleusis'deki Demeter kültürünün kutlamaları kapsamında düzenlenen sekiz bayramdan ikisi, Thesmophoria ve Haloa bayramları, Yunanistan'ın her yanından gelen evli kadınlara açıktı. Bu iki bayram özellikle oruç tutma, kurban kesme, arınma, yas tutma ve bazı şeylerden sakınma üzerine temellenmiştir.

Abstract

Eleusis, a city located in Attica, was famous for the rituals and mysteries which were held on Demeter and Persephone, the two goddesses revered and worshipped in ancient Greece. Demeter is the maternal archetype. She represents maternal

* Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

*instinct fulfilled through pregnancy or through providing physical, psychological or spiritual nourishment to others. The goddess Demeter and her daughter Persephone are best known through the **Homeric Hymn to Demeter**, which is formally and contextually attributed to Homer like other thirty-two hymns, which were, in fact, written by other poets. **Hymn to Demeter**, which is one of the three longest of the thirty-three hymns is considered to be the most important source to the cults of Demeter in Eleusis. The hymns describes the religious world of women in ancient Greece and is rich in metaphors referring to all the different stages of the agricultural calendar. All the eight religious festivals celebrated to honour Demeter, furthermore, are related to the myth which gives the hymn its topic. All the married women coming to Eleusis from all over Greece used to participate in the religious festivals of Thesmophoria and Haloa, the two outstanding festivals among the eighth. These two festivals were especially based on fasting, sacrificing, getting purified and keeping away from certain attitudes considered to be vice.*

Eleusis kenti Attika bölgesinde, Attika, Boiotia ve Peleponnesos bölgelerini birleştiren ticaret yolunun üzerinde, Atina'nın 22 km. batısında yer almaktadır. Eleusis'deki Demeter kültüne ilişkin en önemli kaynak olan Demeter'e Hymnos'un Homeros'a ait olduğu söylenilmesine karşın, bu eser gerçekte ondan çok daha geç bir döneme, İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir.¹ Değişik yazarlar tarafından yazılmış olan ve kullanılan vezin, sıfatlar vb. nedeniyle geleneğin Homeros'a mal ettiği bu ilahiler için biz aslına sadık kalarak "hymnos" terimini kullandık. Demeter, mitosda olduğu gibi, dinde de kızı Persophone ile sıkı bir birliktelik içindedir ve ikisi birden kısaca "Tanrıçalar" olarak adlandırılan bir çift oluşturmuşlardır. Tanrıça ile kızının serüvenleri, onlarla ilgili mitosun temelini oluşturur. Bu mitosun derin anlamını kavrayabilmek, ancak Eleusis gizemlerinin sırlarına ermekle olasıdır. Tüm hymnoslar içinde 495 dizeyle en uzun şiirlerden biri olan Demeter'e Hymnos, hem tanrıça ve kızının mitosunu hem de Eleusis gizemlerinin kökenini anlatır. Ancak söz konusu hymnosun tartışılmaz önemi, Antikçağ Yunan kadınlarının dinsel dünyalarına ve özellikle ritüellerdeki rollerini biçimlendiren ruhsal yaşamlarına ışık tutmasından kaynaklanmaktadır.

Homeros destanlarında "güzel saçlı kraliçe" ya da "güzel örgülü Demeter"² diye anılan toprak ve bereket tanrıçası Demeter, adını "toprak ana" anlamına gelen Ge-meter'den alır. Kronos ile Rhea'nın kızı olup ikinci tanrı kuşağındandır ve kardeşi, baş tanrı Zeus ile beraberliğinden kızı Persephone doğar. Bütün bölgelerde ve tüm Yunan kentlerinde tapınılan

¹ H. P. Foley. *The Homeric Hymn to Demeter*. New Jersey: Princeton University Press, 1994, s.29

² Homeros. *Odyseia*, V.125; İlyada, XIV.326.

tanrıçalar içinde halk tarafından en çok tutulana ve en eskisi Demeter'di. Demeter, yapısal bağlamda neolitik çağın Doğa, Doğurganlık (Yaratıcılık) ve Bereket Tanrıçalarının bir uzantısıydı. Ekinleri ve özellikle buğdayı simgeleyen tanrıçanın tek mitosu mevsimleri sembolize eden söz konusu hymnosda geçen efsanedir. Yunan dünyasının daha çok buğday tarımı yapılan bölgelerinde tapınım gören Demeter'in en önemli kült merkezi Eleusis idi.

Demeter ve kızı Persephone onuruna her yıl düzenlenen bayramlar, tüm Yunan dünyasının katılımıyla gerçekleşen saygın dinsel kutlamalarının başında yer alırdı.³ Demeter adına kutlanan bayramlar, diğer tüm bayramlar gibi geçit törenleri, şölenler ve çeşitli oyunlardan oluşur, demoslar* ya da kentler tarafından, amacına uygun olarak düzenli aralıklarla yapılırdı. Eleusis dinsel törenleri kapsamında Attika bölgesi genelinde Demeter ve kızı Persophone onuruna kutlanan sekiz büyük bayram vardı: Proerosia, Thesmophoria, Haloa, Khloaia, Mikra Mysteria (Küçük Gizemler), Thargelia (Harman), Skira ve Makra Mysteria (Büyük Gizemler). Eleusis'de yaklaşık olarak İ.Ö. 750 yılında, söz konusu bu bayramlar çerçevesinde "Eleusis gizem törenlerinin"de düzenlenmeye başlamasıyla, yalnızca tanrı evi sayılan tapınakların aksine, kare planlı bir toplantı salonu ve üç tarafında halkın törenler sırasında oturması için basamakları olan Telesterion** inşa edilmiştir.⁴ Bu toplantı salonunun bir köşesinde etrafı duvarla çevrili en kutsal kült yeri (anaktoron) yer almaktaydı. İ.Ö. 600'de öncekinden daha geniş bir Telesterion'un yapılarak Eleusis gizemleri bütün Yunan halklarına açık bir kült haline getirilmiştir. Peisistratos ve oğulları döneminde (İ.Ö. 6.yüzyılın ortaları) yeni yapılan surlar ve daha da geniş bir Telesterion inşa edilmesiyle tapınak büyütülmüştür. Pers savaşları sırasında yıkılan bu yapı, İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısında Perikles tarafından yeniden yapılmış ve dönemin en tanınan tapınaklarından biri haline gelmişti. Roma İmparatorluğu döneminde de önemini koruyan tapınak İ.S. 390 yılında Theodosius'un pagan kültlerine karşı başlattığı savaşa ve İ.S. 396 yılında da Vizigotların saldırılarına dayanamayarak yıkılmıştır.⁵

Eleusis'deki Demeter kültünün kökeni konusunda kesin bilgi olmamasına karşın, Akdeniz dünyası içerisinde yer alan dört bölgenin adı geçmektedir: Mısır, Thesalia, Girit ve Thrakia. Tarihçi Herodotos (İ.Ö. 484-424), Demeter kültünün, Danaos'un kızları tarafından Mısır'dan getirildiğini

³Pausanias.X.38.11.

Demos: Yerel anlamda kendine ait belirli sınırları, hazinesi ve kültleri olan küçük idari birliklere verilen ad.

** Telesterion: Erginleme evi.

⁴ G. Mylonas. *Eleusis and the Eleusinian Mysteries*. Princeton, 1969, s.77-78.

⁵ Bkz. Eleusis Telesterion'u ve gizemlerinin tarihi konusunda G. Mylonas. A.g.e. s. 23-189.

ve Pelasg kadınlarına öğretildiğini yazar.⁶ Herodotos, sonraları Dorlar Peloponnesos'da oturanların tümünü yurtlarından atıktan sonra Demeter gizemlerinin kaybolduğunu, yalnızca ilk Peloponnesoslular olan ve göç etmeyip yerlerinde kalmış bulunan Arkadialıların bunları koruduğunu ayrıca belirtir. Herodotos'un görüşünü izleyen P. Foucart, Demeter'in Eleusis mitosu ile Mısır'ın İsis ve Osiris mitosu arasında dikkat çekici benzerlikler olduğuna değinerek gizemlerin XVIII. Hanedanlık döneminde (İ.Ö. 1539-1292) Mısır'dan Eleusis'e gelmiş olduğunu söyler.⁷ Ancak, Eleusis tapınak alanında bulunan ve İ.Ö. 2. bin yıla tarihlendirilen mezarların gün ışığına çıkmasıyla, mitosun kökeni konusunda yeni görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan C. Picard, İ.Ö. 2 binyılın ortasından itibaren Demeter'e ayrılmış hieronda (kutsal alanda) kültün Mısır kökenli olabileceğine ilişkin hiçbir buluntuya rastlanmamasından ve mitosların çok farklı özellikler gösterebileceğinden yola çıkarak gizemlerin kökeninin Girit olduğunu ve tarihöncesi döneme ait olabileceğini söyler.⁸ Demeter'in Girit kökenli olabileceği yönündeki görüşü destekleyen edebi kaynaklar da vardır. *Odyssea*'da⁹ Demeter'in Giritli tasion'a gönül vermesi, *Theogonia*'da¹⁰ ise İasion ile birlikteliğinden 'Girit'in nadaslı tarlalarında Plutos'u doğurması' tanrıçanın Girit kökenli olduğunu düşündürür. Ayrıca, Giritlilerin çok eskiden beri Atina yakınlarındaki Laureion gümüş madenlerinde çalıştıkları ve bu dönemde Attika'ya yerleştikleri ve de Eleusis kentinin bir Myken yerleşimi olduğu bilinmektedir. Demeter, hymnosda bizzat kendi ağzından Hades tarafından kaçırılan kızını bulabilmek için yeryüzünü dolaşırken geldiği Eleusis'de bu kent kralı Keleos'un kızlarına başından geçenleri anlatırken 'Girit'ten geldiğini' söyler.¹¹ Ancak son kazılar Eleusis yapılarında Girit ya da bir başka deyişle Minos etkileri olabileceği savını çürütmüştür.¹² Mylonas, eskiçağ yazarlarınca anlatılanların daha çok kuzey, yani Thesalia veya Thrakia kökenli bir tapınımına işaret ettiğini anımsatır.

Thrakia ve Thesalia'nın Demeter kültünün kökeni olabileceğine ilişkin güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Eleusis'de gizemleri ilk kutlayanlar arasında Thrakia'dan gelmiş olduğu bilinen Khione'nin oğlu ve ilk hierophantes* olan Eumolpos'un da adının geçmesidir.¹³ Tarihçi Pausanias, Atina kralı Erekteos İ.Ö. 9. yüzyılda Eleusis dışında, Attika bölgesinin tüm kentlerini egemenliği altına aldığını ve bu sırada

⁶ Herodotos, 11.171.

⁷ *Les Mysteres d'Eleusis*, Paris, 1914, s.20-40.

⁸ "Sur la patrie et les peregrinations de Demeter." *REG*, 40 (1927) s. 321-330.

⁹ Homeros. *Odyssea*,. 11.125-126.

¹⁰ Hesiodos. *Theogonia*. 969-971

¹¹ *Demeter'e Hymnos*, 123 vd.

¹² G. Mylonas. A.g.e. s. 16.

*** Hierophantes: Tapınak ve kültün baş görevlisi olan rahip.

¹³ *Demeter'e Hymnos*. 474-475; Apollodoros. III. 15,4-5; Pausanias. I. 38.2-3.

Thrakialıların Eleusislilere yardım ettiğine değinir. Homeros da, Demeter'in Thesalia kenti Pyrasos'da temenosu*** olduğu yazılıdır.¹⁵ Pyrasos kelimesinin Hellen öncesi bir döneme ait olması, Thesalia'daki Demeter kültünün de Homeros öncesi döneme ait olabileceğine işaret eder.¹⁶ Kültün kökenleri neresi olursa olsun, gizemlerin Yunan öncesi döneme ait oldukları ve arkaik özellikli bir tapınımın uzantısını oluşturdukları kesindir.

Demeter kültü kapsamında düzenlenen bu bayramlardan özellikle Thesmophoria ve Haloa bayramları yasal eşler olan kadınlar tarafından kutlanırdı.¹⁷ Demeter kültüne bağlı söz konusu bu kadın ritüellerinin oldukça eskiye, Yunan öncesi (İ.Ö. 2000) Akdeniz dinine ortak ana tanrıça tapınımına ait olduğu bilinmektedir.¹⁸ Bayramlardan ilki, adını Demeter'in sıfatı olan Thesmophoros'dan alan Thesmophoria bayramı, ekin ekme zamanı olan Pyanopsion (Ekim-Kasım) ayının 9'u ile 13'ü arasında beş gün süren kutlamalarla gerçekleşirdi. Thesmophoros "thesmoi'un taşınmasıdır" ve Thesmos da "konulan" bir şeydir; genellikle bir "yasa" ya da "kural" dır ve "yasa koyucu, yasa taşıyan, düzeni sağlayan" anlamına gelir. Bu sıfat Demeter'e evlilik tanrıçası olmasından dolayı yakıştırılmıştır.¹⁹ Yalnızca kadınların, özellikle de evli kadınların kutladıkları bir bayram olan Thesmophoria'da erkekler kutlama törenlerine kesinlikle katılamazlardı. Samsatlı (Samosato) Lukianos²⁰ bu bayramın nasıl kutlandığı konusunda en önemli kaynaktır:

*"Thesmophoria, Skiophoria da denilen gizem törenlerini kapsayan bir Yunan şenliğidir. Katılımcılar, çiçek toplarken Pluoton*** * tarafından kaçırılan Kore***** * efsanesi gereğince bu şenliği kutlardı. Kore'nin kaçırıldığı yerde Eubouleos adında bir domuz çobanı sürüsünü otlatmaktaydı. Pluoton'un Kore'yi kaçırmak için açtığı yarığa bu domuz çobanı da düşer. İşte, Eubouleos'un onuruna, Demeter'in kızı Kore'nin*

¹⁴Pausanias.I. 38,2-3.

**** Temenos: Etrafı duvarla çevrili, bir ya da daha fazla tapınağı ve dinsel yapıyı içine alan kutsal alan.

¹⁵ Homeros. *İlyada*. II.695.

¹⁶G. Mylonas, A.g.e., s. 19-20; M.P.Nilsson. *The Minoan Mycenaen Religion and Its Survival in Greek Religion*. New York:Biblo and Tannen, 1971, s. 520 vd.

¹⁷ C. Kerényi. *Eleusis: Archetypal Image of Mother and Daughter*. New York, 1967, s. 138.

¹⁸ C. Kerényi. A.g.e.,s.28-29.

¹⁹ L. Deubner. *Attische Feste*. Berlin, 1932, s. 44-45.

²⁰ Lukianos. *Scholia in Lucianum: Dialogi Meretricii.*(H. Rabe). Lipsiae: Typis B.G. Teubneri, 1906, 80,11.4, s. 275-276.

*****Pluoton: Hades'in ritüel adıdır. Adı "görünmez" anlamına gelen Hades genellikle öfkesini uyandırmaktan korkulduğu için "zengin" anlamına gelen bu sıfatıyla çağırılırdı.

***** Kore: Persophone'nin "Genç Kız" anlamına gelen diğer adı.

yeraltına kaçırılırken domuzların da düştüğü ve "megara"***** denilen bu yarıklara domuzların atılması bundandır. Törenlerin saflık kuralları üç gün gözledikten sonra, "bulucu" denen kadınlar mağaralara inerler ve çürümüş kalıntıları arayıp bulduktan sonra da yukarı çıkarırlardı. Tapınağa getirilen bu kalıntıları sunağın üzerine koyarlardı. Sunak üzerindeki kalıntılardan bir parça eline geçiren kişi de, bunu tohumluk ekinine karıştırıp tarlasına ektiğinde iyi bir ürün alacağına inanırdı. Ayrıca, mağaralarda aşağıya atılan domuz etlerini yiyen yılanlar olduğu söylenirdi. "Bulucu" denilen kadınlar gürültü yaparak yılanları korkutup kaçıtır ve aşağıya atılanlardan geriye kalanları alırlardı. Yılanların kutsal yerler olarak kabul edilen bu mağaraları koruduğuna inanırlardı. Bir de benzer biçimde yapılan Arretophoria vardı. Bu da, insanoğlunun üremesi ile ürünlerin bereketini arttırmak amacıyla kutlanırdı. Katılımcılar bu kutsal yere gelirken yanlarında yılanlara göstermek için hamurdan yapılmış erkek cinsel organı şeklinde mahrem nesnelere ile çok çabuk büyüyen bir ağaç olmasından dolayı kozalaklı çam dalları getirirlerdi. Yanlarında getirdikleri bu nesnelere domuzlarla beraber kutsal saydıkları mağaralara atarlardı. Domuzlar, insan ve hayvanların üremesini sağlayan bereket sembolleri olarak kabul edilirdi. Yani, insan soyunu uygarlaştıran Demetrian'a (Tahıl Ana), bereketi sağlayan Demeter'e şükran sunusu olarak domuz sunulurdu. Yukarıda anlatılanlar bu eylemin mitolojik açıklamasıdır. Gerçekte bu ritüeller doğayı izlemekten başka bir şey değildir. Söz konusu bu Thesmophoria şenliği adını, Demeter'in "yasa koyucu, düzen sağlayıcı" anlamına gelen Thesmophoros sıfatından alır."

Demeter, Thesmophoros (kadınlarla ilgili yasaları koyan) kabul edildiği için, bu bayram bir tür evlenme ve anneliğe hazırlık kutlamasıydı. Yalnızca yasal eşlerin katıldığı bu şenliğin Pyanopsion ayının 9'undaki ilk gününe Stenia denirdi ve gündüz gerçekleşen resmi açılış törenlerinin ardından, Yunanistan'ın her yanından gelen kadınlar bütün gece boyunca açık saçık konuşmalar ve kaba saba hareketlerle Demeter'in dönüşünü kutlardı. Demeter'e hymnosda²¹ kadınların bu davranış biçiminin amacı şöyle açıklanmaktadır: "Hizmetçi akıllı Iambe yaptığı şakalar ve şaklabanlıklarla güldürmeyi başarır Demeter'i". G. Thomson, dinsel törenler sırasındaki bu tür edebe aykırı davranışlar ve cinsel imaların, tüm dünyada yaygın olan ilkel bir bereket töreni olduğunu, erginlenmeyle özellikle bir bağıntısı olmadığını söyler.²² Eski toplumlarında hemen her yaşantı biçimi törensel bir eyleme dönüşür. Böylelikle de dinsel tören, bütün özelliklerini yeniden

***** Megara: "Mağara, yeraltı uçurumları" anlamına, Fenike dilinden bir sözcükten gelir ve olasılıkla da tanrılara ayrılmış yeraltı mahzenleri ya da uçurumlarıydı. (Frazer, *Altın Dal*, çev. M.H.Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi, 1992, cilt.II, s. 48, dipnot 167).

²¹ Demeter'e Hymnos, 203-204.

²² *Aiskhylos ve Atina*. (Çev. M.D. Hızlan). İstanbul: Payel yayınları, 1990, s. 149.

üreten bir mitos ortaya çıkarır. Böyle durumlarda da, mitosun dinsel törenin açıklaması olduğu sonucuna varılır. Örneğin, Demeter'e hymnosda da benzer durum vardır: Bunlardan ilki bir genç kızın evlenmesi, ikincisi ise, bir annenin (özellikle de annenin ve kızın rızası alınmaksızın) kızının evlenmesiyle ortaya çıkan dramatik duygusallığı ve son olarak da kızın evlilik sonrası konumu öykülenir. Bu bağlamda, geceleyin gerçekleşen genel ahlaka aykırı bu eylemlerin amacı büyük bir olasılıkla toplumsal baskının kadınlar üzerinde yarattığı yasaklardan kurtulma denemesiydi. Ancak müstehcen davranış ve konuşmaların en önemli amacı, apotropaios (kötülükleri uzaklaştırıcı) işlevi olduğu inancıdır.

Mağaralara domuz atılması, yani kurban edilmesi Yunanistan'ın her yerinde Demeter kültüne özgü bir uygulamadır. Mitoslarda etken bir öge olarak yer alan domuz çoğunlukla insanlarla tanrılar arasında bir aracı konumundadır. Bireysel zenginliğin artışının ve evrenin düzene sokulmasının aracı olan domuz, burada tohumun ya da ekinin bereketini arttırmak için belli bir amaca hizmet eder. W. Burkert, Yunancada "domuz yavrusu" için kullanılan *khoiros* sözcüğünün halk dilinde "kadın cinsel organı" anlamına geldiğini anımsatır.²³ Bu durumda domuzun kurban edilmesi de simgesel olarak bir genç kızın öldürülmesini betimlemektedir. Bu bağlamda, Thesmophoria bayramında mağaralara atılan canlı domuzların bereketi artırıcı özelliğinin yanı sıra erginlenme törenleriyle de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Pyanopsion ayının 10'unda denk gelen ve *Thesmophoria* denilen şenliğin ikinci günü kutlamaları yalnızca Halimos'da gerçekleşirdi. Burada kadın katılımcılar Demeter'e kurbanlar sunar ve Koliyas yakınındaki sahilde dans ederlerdi. Koliyas ve Halimos'da tanrıçanın tapınağı vardı.²⁴ Halimos'daki kutlamalar, tohumların ekilmesi onuruna kutlanan yerel bir şenliğin yapıldığının göstergesidir.

Ayın 11'indeki kutlamalarına *kathodos* denilen şenliğin üçüncü gününün Atina'da kutlandığı ve tören alayının Phnyks tepesine doğru yürüyüşe geçmesi nedeniyle bu eyleme anodos (çıkış) ve kathodos (iniş) dendiği²⁵ dışında bilgi bulunmamaktadır.

Pyanopsion ayının 12. gününe *Nesteia* (oruç günü) veya *Meşe* (beş günlük şenliğin tam ortasına işaret ettiği için "orta gün") denirdi.²⁶ Komedyayazarı Aristophanes İ.Ö. 411 yılında Büyük Dionysia Şenliklerinde oynanmış olan Thesmophoriazusai (Thesmophoria Şenliğini Kutlayan

²³ *Homo Necans*. Berlin, 1971, s. 284 vd.

²⁴ Aristophanes. *Thesmophoriazusai*. 80; Pausanias. I.31.1.

²⁵ B. B. Rogers. *Aristophanes*. Cambridge: Harvard University Press, 1996, s.126; Aristophanes. A.g.e. 80,585

²⁶ Aristophanes. A.g.e. 80; L. Deubner, A.g.e. s. 52.

Kadınlar) adlı eserinde o günü ayrıntılarıyla anlatır. Nesteia gününde kadınlar oruç tutarlar ve erkeklerle bir araya gelmezlerdi. Kadınlar oruçlu oldukları sürece yere serdikleri söğüt dallarında ya da şehveti yatıştırıcı bitkilerden yapılmış minderlerde otururlardı. Kentte kamu işleri yapılmaz ve kurban kesilmezdi. Ayrıca günün onuruna mahkumlar serbest bırakılırdı.²⁷ Lukianos'un anlattığı mağaraya iniş töreni büyük bir olasılıkla bugün gerçekleşirdi. Çünkü, mağara tapınaktı ve kadınlar yalnızdı. Bugünün belirgin diğer özelliklerinden biri de, Persephone'nin Hades tarafından yeraltına kaçırılışının üzüntüsünü canlandırmak amacıyla kadınların yas tutmalarıydı.

Beş günlük Thesmophoria şenliğinin son gününe *Kalligeneia* (iyi doğmuş ya da güzel doğum) denirdi. *Kalligeneia*'da her demostan bayramda kendilerini temsil etmek amacıyla "arkhousa" (kadın başkan) denilen ve demosun önde gelen kadınları arasında seçilen kadınlar tarafından tüm kadın katılımcılara bir ziyafet verilirdi.²⁸ Kholargos demosuna ait bir yazıtta, Thesmophoria şenliğinde arkhousalar tarafından rahibelere kek sunuları yapıldığı geçmektedir.²⁹ *Kalligeneia* adından da anlaşılacağı üzere güzel, sağlıklı çocukların doğması umuduna ve insan tohumunun iyi hasatı beklentisine yöneliktir.

Thesmophoria bayramı kutlamalarının hangi gününde yapıldığı kesin olarak bilinmeyen ve yalnızca kadınlar tarafından gerçekleştirilen başka ritüeller de vardı: Bunlardan ilki verimlilik ve doğurganlığı arttırması amacıyla yapıldığı sanılan ve *morotton* denilen yünden yapılmış bir kırbaç ile kadınların birbirlerine vurması ya da vurur gibi yapmasıdır. Diğer *zemia* denilen kefaret kurbanının kesilmesi ve sonucusu da kadınların habersizce birbirlerini kovalaması temeline dayanan *diogma* ve *Khalkis kovalaması* ritüelleridir.³⁰

Kutlamalar süresince kadınlar Persephone'nin çiçek toplarken kaçırılmasından dolayı çiçeklerden yapılmış taç takmazlar, cinsel ilişkiden kaçınırlar ve Hades'in Persephone'ye gizlice nar yedirmesinden dolayı bu meyveyi yemezlerdi. Kırmızı renkli yiyeceklerin yalnızca ölülerin yemeği olarak görüldüğü ilkel tabular vardır. Persephone de şartlı olarak geri dönmüş olsa bile, ölüler ülkesini temsil etmektedir. Narın yasaklanmasının, Demeter kültündeki Orphik etkiye mi yoksa Demeter'e Hymnos'da da geçen Persephone'nin kaçırılışı mitosuna mı dayandığını açıklamak olası değildir. Demeter mitosunun Orpheuşçu yorumu adı verilen anlatıya göre, Eleusis'de yaşayan yoksul köylü Dysaules ile karısı Bauba'nın sefil bir kulübeden

²⁷ H.P.Foley.A.g.e.s.72-73.

²⁸ Isaios .VIII. 19; III. 80

²⁹ IG 11,2 1184

³⁰ L.R. Farnell. *The Cults of Greek States*. Vol. III. Oxford: Clarendon Press, 1907, s.103-104.

başka bir şeyleri yoktu. Çünkü buğday Demeter tarafından henüz ortaya çıkarılmamıştı. Attika anlatısına göre ise, Triptolemos Dysaules'in oğluydu. Persephone ile beraber yeraltına giden domuz çobanı Euboleos da Dysaules'in diğer oğluydu. Orpheus'a övgü Demeter'in Eleusis'deki orucunu ve yasını kesince Euboleos'un verdiği bilgilere uyararak yeraltı dünyasına indiğini anlatır.³¹ Orpheus tarikatının inanışına göre arınma, dürüst bir yaşam, canlıların verdikleri besinlerden ve çeşitli bitkilerden uzak durarak sağlanırdı. Demeter dinine katılanların da inandığı gibi Orphik dinde de iyileri ölümden sonra mutlu bir öte dünya bekler, kötüler ise ölümler efendisinin ve Tartaros'un bataklığına götürüleceklerdir. Demeter'e Hymnos'da, tanrıçanın bizzat kendisinin ve kızının dinine katılanlara yapılan çağrıda da aynı tema işlenmiştir:

"Ne mutlu yeryüzünde yaşayan insanlardan bu gizemleri görmüş olana!"

*Ama erginlenmeyen ve ritüellere katılmayanlar, ölümden sonra orada, o karanlık yerde iyiliklerden pay alamayacaklar.*³²

Hangi nedene dayanırsa dayansın her iki durumda da bazı yiyeceklerden kutlamalar süresince uzak durulması "arınma" düşüncesinden doğmuş olmalıdır.

Bayram kutlamalarına katılacak kadınların nasıl bir araya geldiği kesin olarak bilinmez. Bu kadınların buldukları toplumda yüksek statüye sahip oldukları, fahişelerin bu kutlamalara katılmasına izin verilmediğini ileri sürülmektedir.³³ Üç antikçağ yazarı Aristophanes, Isaios ve Lukianos bu konuya daha ayrıntılı ışık tutmaktadır. Aristophanes³⁴ katılımcı kadınları "eugeneis" olarak adlandırır. Bu sözcük, insana olduğu kadar bitki ve hayvanlara da atfedilir ve "kalıtımla geçen iyi özelliklere sahip" anlamına gelir. Isaios³⁵ tapınağa sadece temiz bir yaşam süren kadınların girmesine ve dinsel törenleri izlemesine izin verildiğini yazar. Ayrıca, Thesmophoria şenliğinde "arkhousa" görevi yapacak bir kadının kanuna ve törelere uygun bir seçimle bu göreve geldiğini ekler. Kısaca kadınların hem temiz bir yaşam sürmeleri hem de toplumun üst tabakasının üyesi olması gerekirdi. Lukianos³⁶ şenliğe yalnızca evli kadınların değil genç kızların da katıldığını, hatta anneler ve kızlarının birlikte katıldıklarını aktarır. Öte yandan Menandros'un Epitrepontes (Hakeme Başvuranlar) adlı oyununda varlıklı bir adam Thesmophoria şenliğine hem karısının hem de metresinin katılması

³¹ Pausanias. 1.14.3; Kerényi. A.g.e. s.171.

³² *Demeter'e Hymnos*. 480-482.

³³ L. Deubner. A.g.e, s. 53

³⁴ Aristophanes. A.g.e. 330.

³⁵ Isaios. A.g.e. VI, 49-50; VIII. 19

³⁶ Lukianos. II. 1

için yüklüce para öder.³⁷ Alkiphron'un Mektuplarından birinde bir fahişe bir diğerine şöyle yazar: "Biz şimdi Thesmophoria şenliğini kutluyoruz. Yarın da Kalligeneia'yı kutlayacağız, Atinalı kadınlarla birlikte kurban sunmak için acele Atina'ya gel!"³⁸ Lukianos'da da şenliğe katılmaya can atan bir fahişe geçer.³⁹

Ritüelin yalnızca bir tanrıya verilen bir dizi "sunu" değil, söz konusu tanrının konumunu tanımlayan birer dizge olduğu anımsandığında, kadınların Thesmophoria bayramlarında içleri yılanlarla dolu olan mağaralarla ilişkisi de aydınlanacaktır. Yılan, yaşamı ve ölümü sembolize eden bir karşıtlık içersindedir her zaman. Öncelikle yeraltında yaşadığı için ölen atalarla özdeş tutulmuş ve ölümlerle ilişkilendirilmiştir. Ancak yılanın en belirgin özelliği, yılın belli döneminde deri değiştirmesinden dolayı ölümsüz kabul edilmesidir: Durmaksızın ölüp dirilme ya da sonsuz biçimde yenilenmektir. Deri değiştiren yılan aynı zamanda beden de değiştirmektedir, çünkü yeni deriyle yeni bir bedene sahip olmuştur. Bu durum erginlenme ritüelleriyle düşünce temelinde çok yakından ilişkili olmasıyla açıklanabilir. Demeter kültü kapsamında gerçekleşen kadın ritüellerinde, kadınların içleri yılanlarla dolu mağaralara domuzlar, çörekler, kekler ve çam dalları atmaları "merkez simgeciliğine" de işaret etmektedir. "Merkez simgeciliği ya da "merkez" kavramı, bünyesinde pek çok unsur barındırır: Kozmik seviyelerin kesişim noktası, hireofanik, dolayısıyla gerçek mekan, olağanüstü bir yaratılış mekanıdır; çünkü tüm hakikatin kaynağı, dolayısıyla enerji ve yaşamın kaynağı buradadır. Dünyanın yaratılışı belli bir merkezden başladığına göre, insan da bundan farklı bir merkezde yaratılamazdı."⁴⁰ Burada yılanlarla dolu mağaralara giren kadınlar, kendi benliklerine, varlıklarının merkezine giden yolu ararken bir çok zorlukla karşılaşır. Tam bu noktada zahmetli ve tehlikeli bir eylem olan mağaraya inme, dindışı olandan kutsala, geçici ve yanılıcı olandan sonsuzluğa, ölümden yaşama ve son olarak insandan tanrıya geçiş ritüelini canlandırır. Çünkü "merkeze ulaşmak kutsallaşmaya, erginlenmeye hak kazanmaya eşittir. Dünün dindışı ve yanılıcı varoluşunun yerini yeni bir varoluş, gerçek, kalıcı ve bir o kadar da etkin olan yeni bir yaşam almaktadır."⁴¹

Yalnızca kadın katılımcılar tarafından kutlanan ikinci bayram Haloa, Thesmophoria bayramından farklı olarak her demosda kutlanmayıp, yalnızca Eleusis'de kutlanırdı. Tam kış ortasında, Poseidon ayında (Aralık-Ocak) Eleusis'de Demeter ve kızı Persophone onuruna düzenlenirdi. Haloa,

³⁷ Menandros. Epitrepontes. 13-14.

³⁸ Alciphron.II.37.2

³⁹ Lukianos. II.1.

⁴⁰ M. Eliade. *Dinler Tarihine Giriş.* (Çev. L. Arslan), İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2003. s. 364.

⁴¹ M. Eliade. *Edebi Dönüş Mitosu.* (Çev. Ü. Altuğ). Ankara: İmge Kitabevi, 1994, s.31

Yunanca $\alpha\lambda\omega\eta/\alpha\lambda\omega\alpha$ kelimesinden, "meyve bahçesi", "meyve ağaçları" anlamına gelmektedir. Genel anlamda her türlü bitkinin toprağa dikilmesi nedeniyle verimlilik ve doğurganlığı ifade eder. Kadınlar tarafından kutlanan Haloa şenliği konusunda en ayrıntılı bilgiyi Samsatlı Lukianos verir:⁴²

*"Haloo, Atina'da kutlanan Demeter, Kore ve Dionysos'un gizli ritüellerini içeren bir bayramdır. Bu bayramda asmaların budanması ve önceki yılın ürünlerinden depolanan şarapların tadına bakılması kutlanırdı. Kadınlar bu ritüellerde erkek cinsel organı tasvirleri taşırlardı. Tasvirlerin taşınması erkeklerin, doğanın döleyici güçlerinin sembolü olarak kabul edilmesinin kanıtı sayılırdı. İnsanlara üzümü ve şarabı armağan etmek için yeryüzüne gelen Dionysos, İkarios'un*** evine konuk olur ve şehvet uyandıran şaraptan içmesi için ona da verir. İkarios şaraptan çobanlarına da ikram eder. Şarabın etkisiyle çıldıran çobanlar kendilerini zehirlediğini düşünerek İkarios'u öldürürler. İkarios'a karşı yapılan çirkin hareket üzerine, Atinalı genç kızlar çıldırarak ayıp ve utanç verici davranışlar sergilerler. Danışıkları kahin, deliliklerinden kurtulmaları için onlara çamurdan seks organları yapmalarını ve adamalarını öğretir. Deliliklerinden kurtulan insanlar, bu olayın anısına Haloo şenliğini kurarlar. Bu şenliği Eleusis'de sadece kadınlar kutladığı için canları nasıl isterse öyle davranıp konuşurlardı. Bu nedenle de kadınlar birbirlerine ağza alınamayacak denli ayıp şeyler söylerler ve kaba hareketler yaparlardı. Rahibeler gizlice kadınların yanına sokulur ve konuşulmayacak şeyleri konuşurken olduğu gibi fısıldayarak uygun olmayan aşk teklifinde bulunurlardı. Kadınlar bir yandan hep bir ağızdan bu teklife küfür dolu konuşmalarla karşılık verirler, diğer yandan da ellerinde tuttukları kadın ve erkek cinsel organ tasvirlerini göstererek ayıp davranışlar yaparlardı. Kutlama sırasında masada sınırsız şarap olur ve masanın üzeri toprağın ve denizin gizemin yasaklamadığı nimetleriyle dolup taşardı: Narlar, elmalar, kümes hayvanları, yumurtalar, kefaller, barbunyalı, tatlı su istakozları ve köpek balıkları. Arkhonlar***** masayı donattıktan sonra kadınların arasından ayrılıp dışarı çıkarlar, bayram sona erinceye kadar da kadınların arasına katılmazlardı. Hamurdan yapılan kadın ve erkek cinsel organ tasvirleri de şölen süresince kalmak üzere masanın üzerine yerleştirilirdi."*

Öncelikle Haloo şenliğinin tam kış ortasında Poseidon (Ocak-Şubat) ayında kutlanması dikkat çekicidir. Lucianos'un kutlanış törenlerini ayrıntılarıyla anlattığı şenliğin amacının, bir önceki bağbozumunun ürünü olan şarabın tadına bakılması olarak açıklamasına karşın, gerçek neden daha

⁴² Lukianos. 80,VII.4.

***** İkarios: Dionysos'un aşık olduğu Erigone'nin babası olan İkarios, Yunanistan'da bağcılığı yayan kişi olarak gösterilir.

***** Arkhon: Atina'da hükümetin başında bulunan ve en yüksek mülki otoriteyi temsil eden yüksek memur.

farklı olmalıdır. En azından sadece bir önceki dönemin şaraplarının içilmeye başlanmasıyla açıklanmayacak kadar karışık ritüelleri kapsamı ve sadece kadın katılımcılar tarafından kutlanması bu savı çürütür. Esasen erkeklerin kutlamaya katılmaması yalnız Haloa şenliğine özgü değildir; erkeklerin yer almadığı Thesmophoria gibi bir çok bayram vardır. Ayrıca şarap sadece kadınlar tarafından içilmiyor, tersine o dönemde de erkeklerce daha fazla tüketiliyordu. Yazar bayramın kimin adına kutlandığını sayarken Dionysos'un adını da anmasına karşın, ağırlıklı olarak Demeter adına kutlanmaktaydı. Öyleyse bunun gerçek nedeni, hem kutlama takviminde hem de gerçekleştirilen törenlerde aranmalıdır.

Şenliğin kutlandığı Ocak ayı, tüm doğanın gelecek bahara kadar ölü olduğu ve toprağın donduğu en çetin kış ayıdır. Bu ayda bitkilerin büyümeleri geçici olarak duraksar. Aynı şekilde kısacık günlerde güneşin gücü her gün biraz daha azalır. Böyle bir zamanda insanoğlu bir takım büyüsel törenlerle, cinsel veya tarımsal sembollerini kullanarak toprağın doğurganlığını uyandırmayı amaçlamıştır. Şenliğin kutlama programında yer alan açık saçık konuşmalar ve müstehcen davranışlar, şenlik ateşleri, gizemlerce yasaklanmamış olan her türlü şeyi yiyip içme, hepsi doğurganlığı uyandırmayı amaçlayan davranışlardır.⁴³ Ancak yine de bayramda cinsel organ tasvirlerinin kadınlarca taşınması kolay anlaşılır bir durum olmamasına karşın, büyüsel amaçlı olduğu varsayılmaktadır. Karşı cinsin yokluğunu fırsat bilerek şarabın da etkisiyle her türlü açık saçık konuşma ve davranış kadınların bu konulardaki sınırlarını birbirlerine açmaları için uygun bir ortam yarattığı da kuşku götürmez.

Kadınların kutlamalar sırasında gizemlerce yasaklanmamış her şeyi yiyip içtikleri bilinmektedir. Nar meyvesi Thesmophoria'da yasak olmasına karşın Haloa şenliğinde yenmesinde sakınca olmayan yiyecekler arasındadır. Thesmophoria bayramında nar yememenin nedeni arınma ve mitosdaki öyküyü canlandırma amacına yöneliktir. Haloa bayramında nar yenmesi ise, bu meyvenin bereket sembolü olarak benimsenmiş olmasındandır. Genel olarak nar, haşhaş, buğday gibi çok tohumlu bitkiler, gerek evlilik kurumunda gerekse de tarımsal işlerde bereketi ve üremeyi sembolize ederler. Ayrıca, kış ortasında kutlanan Haloa bayramında, yine kışa özgü bir meyve olan nar yemek son derece doğaldır.

Haloa şenliğinin iki amacı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki toprağın tam bu mevsimde kaybolan bereketini geri kazanmaktır. Bu konuda tohumların da yardıma ya da dayanışmaya, en azından büyüme süreçlerinde "eşlik edilmeye" gereksinimleri olduğu şeklinde bir görüş ileri

⁴³ A.C. Brumfield. *The Attic Festivals of Demeter and Their Relation to the Agricultural Year*. New Hampshire, 1981. s. 121-126.

sürülmektedir.⁴⁴ Yaşamın biçimleriyle eylemleri arasındaki bu dayanışma, eski insanın en önemli keşiflerinden biridir ve bu dayanışma şu şekilde açıklanabilir: Tüm topluluğun bir arada gerçekleştirdiği şey, en mükemmel sonucu verir. Kadının üretken olması tarlaların üretken olmasını sağlarken aynı anda bitkinin bolluğu da kadına bu konuda yardım eder. Yunan geleneklerinde de gençlerin henüz tohumlanmış tarlalarda birleştiğine tanık oluruz: Demeter ile Iasion'un birlikteliği bunun ilk örneğidir. Bitkilerle bağlantılı olarak özellikle de Haloa gibi kış ortasında kutlanan tarım törenlerinde gerçekleştirilen büyüsel davranışların nedeni çok açıktır: Her ne olursa olsun, donmuş toprak canlandırılmalıdır, yani tahılların filizlenmesi, ağaçların çiçeklenmesi, kadınların oğullar-kızlar doğurması, hayvanların üremesi için gök ve toprak uyarılmalıdır. Bize şenliğin kutlanışını anlatan Lukianos'un da söylediği gibi, açık saçık konuşmak, erkek cinsel organı tasvirleri taşımak ve cinselliği çağrıştıran danslar yapmak yerin, yani toprağın, hayvanların ve insanların üretkenliklerinin artmasını sağlamak içindir. Bu büyüsel davranışlar, tohumların toprağın rahminde ekilmesinden sonra, toprağın üzerinde yeşil sürgünlerin filizlenmesini canlandırmak ve yeni bir hayatın başlamasını sağlamaktan ibaretti. İkincisi ise, bütün toplumlarda olduğu gibi, eski Yunan toplumunda da genellikle karşı cinsin katılmasının yasak olduğu toplantıların önemli bir ritüeli kutlamak için en uygun anlar olmasıdır. Bu önemli anlar bazen tahılın büyümesi esnasında geçirdiği bir aşamayı, bazen de bir bireyin yaşamındaki önemli bir anı betimlemektedir.

Demeter kültü kapsamındaki bayramlardan bir diğeri, Skirophorion (Haziran-Temmuz) ayında kutlanan Skira idi. Bu bayramda kadınlar tarafından yalnızca gizli bir ritüel gerçekleştirilmekteydi. Bayram kutlama programındaki diğer kutlamalar bütün halka açıktı. Kadınların icra ettikleri bu gizli ritüel, yeryüzünün bereketi ve Persephone'nin kaçırılışı ve dönüşü efsanesiyle ilişkiliydi. Ayrıca, kadınlar bayramdaki tören alayında ne olduğu bilinmeyen mahrem nesnelere taşıyorlardı.⁴⁵ Hakkında başka bilgi olmayan bu şenliğin sadece bu nedenlerle kadınlara ayrılmış olduğu söylenemez.

Demeter'e Hymnos ile kadın ritüelleri arasındaki ilişkiye gelince ise bu daha çok erginlenmeye dayanmaktadır. Çünkü Demeter'e Hymnos'da tarıma yalnızca bir kez, gizemlerde ilk erginlenen kişinin adı üç kez sürülmüş anlamına gelen Triptolemos olduğu belirtilirken gönderme yapılır.

Ve açıkladı onlara ritüellerinin nasıl yapılacağını ve öğretti bütün gizemlerini

*Triptolemos'a, Polyksenos'a ve Diokles'e.*⁴⁶

⁴⁴ M.Eliade. A.g.e.,s. 343.

⁴⁵ L, Deubner. A.g.e. s.40-49; A.C.Brumfield, A.g.e. s. 166; Aristophanes, A.g.e. 834.

⁴⁶ *Demeter'e Hymnos. 476-479.*

Geleneğe göre Demeter Yunanlılara tarımı öğretmesi için Triptolemos'u göndermiştir. Araştırmacılar buna dayanarak gizemlerin doğuşunu tarımla uyumlu bir mitsel-ritüel senaryoda aramışlardır. Nilsson'a göre⁴⁷ Demeter "buğdayların anası" ve Persophone de "tahıl tanesi" genç kızı olup bu tanrıçalar eski ve yeni hasadı simgelerler, dolayısıyla da ikisinin birleşmesi iki hasadın harman edilmesini temsil eder. Nilsson bundan yola çıkarak da Eleusis'de öğreti olmadığını, yalnızca yaşam ve ölüm üzerine- eski hasadın içinden çıkan yeni hasadın temsil ettiği -bazı basit ve temel düşüncelerin varlığını ileri sürer. Bu konuyu daha da genelleştirecek olursak, törenlerin amacı ergenlik çağına ulaşmış olan yeni nesle yaşadıkları toplumun geleneklerini öğretmektir. Bu gençler her yıl özel törenlerle ergin yaşama hazırlanırlardı. Gençlere, cinsellik ve beslenmeyle ilişkili yasaklarda dile getirildiği biçimiyle, toplumsal töreleri öğretmek ve toplumun yaşlılarınca anlatılan geleneklerin çığnmemesi gerektiği mesajını vermektir. Ayrıca bedensel, ruhsal ve toplumsal değişimleri çocuğun kız ya da erkek olmasına bakılmaksızın "yeniden doğmuş" olduğu düşüncesini dile getirmektir. Erginlemeyi evlenme izlerdi. Bu evlenmeler doğanın bereketini arttırmak için tasarlanan törenlerin yansımaları olarak yapılırdı.

Bu bağlamda, Demeter tüm insanlara ama özellikle kadınlara kendini tohum tanesinin geçirdiği dönüşümlerde ve ölümü evrimden geçerek yeniden doğuşun habercisi, yani kendini adamanın yüce lütfunun önkoşulu sayan yok olup gidişle dünyaya geliş arasındaki karşılıklı ilişkilerde gösterir. Bachofen "gizemcilik maddesel ile duyüstü arasındaki yakın bağıklık dolayısıyla kadının doğasına kök salmıştır. Gizemcilik kadının maddesel doğayla olan akrabalığından çıkar; bu maddesel doğanın içindeki sonsuz ölüm kadında avutucu düşünceler yaratma gereksinimi ve acılardan süzülüp gelen bir umut uyandırır"⁴⁸ der. Bu bağlamda Demeter gizemlerinde insanlara iki iyilik bağışlanır: Yaşamda, yani dünyada maddesel gönenç ve ölümden ise yüce umuttur. Gönenç, bolluk, bereket bu yaşam süresinin kazanımlarıdır, umut ise ölümden sonraki zaman için mutlu bir görünüş bağışlayan "nedensiz iyilik"tir.

Ayrıca, ritüellerin yalnızca kadınlarca kutlanması kadınla ekili toprak arasında kurulan bağıntıdan kaynaklanmaktadır. Toprağın "Ana" olarak algılanması ve adlandırılması tarımın kadınların bir buluşu olması eylemi ile ilintili olmalıdır. Pek çok uygarlıkta rastlanan ve azımsanmayacak kadar çok inanış ve ritüele konu olan ekili tarla ile kadın rahmini, tarım ile doğumu özdeşleştirme oldukça eski ve yaygın bir inanıştır. Ekili tarlanın verimiyle kadının üretkenliği arasındaki dayanışma tarım toplumlarının en belirgin özelliğidir. Bayramların kutlanması süresince kadınların cinsel organ

⁴⁷ M.P.Nilsson. *Greek Folk Religion*. Ne w York, 1961, s.51 vd.

⁴⁸ J. J. Bachofen. *Söylence, Din ve Anaerki*. (Çev. N. Şarman), İstanbul: Payel Yayınları, 1997, s. 116.

tasvirleri taşıması toprağın daha bereketli olmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen ritüellerdir. Kadınlı ekili toprak arasındaki dayanışma ya da benzetme, tarımın erkeklere özgü bir tekniğe dönüşmesinden sonra saban, tohumluğun yani erkek cinsel organın yerini aldığı da devam etmiştir. Bu durumda kadın ekili tarlayla özdeşleşince erkek kendisini onu döleyen tohumla bir hissetmiştir.

Sonuç olarak, gerek Thesmophoria gerekse yalnızca Eleusis'de kutlanan Haloa bayramı kapsamında gerçekleşen kadın ritüellerinin dört temel amacı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki "nefsi köreltme" ritüelleridir. Oruç tutma, yaşlara bürünme ve cinsel ilişkiden kaçınma, kişinin iradesine hakim olarak nefsini köreltmeye yöneliktir. İkincisi "arınma" ritüelleridir ve genellikle bilmeden işlenen suçların karşılığı olarak kefarete kurbanı olarak ya da burada olduğu gibi kurban edilecek hayvanın insanlar, bitkiler ve hayvanlar üzerinde verimlilik sağladığına inanılmasından dolayı dilek kurbanı kesilerek yerine getirilirdi. Üçüncüsü "canlandırma" ritüelleri olup domuzların mağaralara atılması, açık saçık konuşmalar, yünden yapılmış kırbaçlarla kadınların birbirlerine vurması hep mitik öykülere öykünmedir. Söz konusu bu ritüeller, Demeter'e Hymnos'da da geçen kuraklık gibi, ekili mahsulleri tehlikeye atan felaketleri anlamak, kabullenmek ve engelleyebilmek için mitolojik dramlar halinde yansıtılmasından oluşurdu. Dördüncü ve sonuncu da "kutlama" ritüelleridir ve genellikle şenliğin son gün gerçekleşen ziyafetlerdir.

ANTİK KAYNAKLAR:

Alciphron. *The Letters of Alciphron, Aelian and Philostratus*. Cambridge: Harvard University Press, 1990.

Apollodoros. *Apollodoros*. (J.G. Frazer). 2 vol., Cambridge: Harvard University Press, 1963.

Aristophanes. *Aristophanes*. (B.B. Rogers). Cambridge: Harvard University Press, 1996.

Herodotos. *Herodotos Tarihi*. (Çev. M. Ökmen-A. Erhat). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983.

Hesiodos. *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. (Çev. S. Eyüboğlu-A. Erhat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1977.

Homeros. *İlyada*. (Çev. A. Erhat-A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları, 1984.

Homeros. *Odyseia*. (Çev. A. Erhat-A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları, 1984.

Isaios. *Isaeus*, (E. S. Forster). Cambridge: Harvard University Press, 1983.

Lukianos. *Scholia in Lucianum*. (H. Rabe). Lipsiae: in Aedibus B.G. Teubneri, 1907.

Menandros. *Menander*. (Ed. W.G. Amott). Cambridge:Harvard University Press, 1997

Pausanias. *Description of Greece*. (W.H.SJones). Cambridge: Harvard University Press, 1935

MODERN KAYNAKLAR:

Bachofen, J. Jakob. *Söylence, Din ve Anaerki*. (Çev. N. Sarman), İstanbul: Payel Yayınları, 1997.

Brumfield, Allaire Chandor. *The Attic Festivals of Demeter and Their Relation to the Agricultural Year*. New Hampshire: The Ayer Company, 1981.

Burkert, Walter. *Homo Necans*. Berlin, 1971

Deubner, L. *Attische Feste*. Berlin, 1932.

Eliade, Mircea. *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev. L. Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003

Eliade, Mircea. *Edebi Dönüş Mitosu*. (Çev. Ü. Altuğ). Ankara: İmge Kitabevi, 1994.

Farnell, Lewis Richard. *The Cults of Greek States*. Vol. III. Oxford: Clarendon Press, 1907.

Foley, Helene P. *The Homeric Hymn to Demeter*. New Jersey: Princeton University Press, 1994.

Foucart, P. *Les Mysteres d'Eleusis*. Paris, 1914.

IG = Inscriptiones Graecae.

Kerenyi, C. *Eleusis: Archetypal Image of Mother and Daughter*. New York, 1967.

Mylonas, George E. *Eleusis and the Eleusinian Mysteries*. New Jersey: Princeton University Press, 1969.

Nilsson, Martin P. *Greek Folk Religion*. New York, 1961.

Nilsson, Martin P. *The Minoan - Mycenaen Religion and Its Survival in Greek Religion*. New York: Biblo and Tannen, 1971.

Picard, C, "Sur la patrie et les peregrinations de Demeter." *REG*, 40 (1927), 321-330.

Thomson, George. *Aiskhylos ve Atina*. (Çev. M.D. Hızlan). İstanbul: Payel yayınları, 1990.